
Meddelandeblad

Mottagare:
Socialnämnder eller motsvarande,
handläggare och chefer inom socialtjänst

Nr 4/2020
Juni 2020

Utreseförbud och barnäktenskapsbrott m.m. – Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt samhällsproblem som kränker och begränsar främst flickors och unga kvinnors, men också unga mäns och unga hbtq-personers grundläggande fri- och rättigheter.

För att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck införs nya lagar från den 1 juli 2020. Bland annat införs i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, ett utreseförbud som ska skydda barn från att föras utomlands i syfte att ingå barnäktenskap eller att könsstympas. Utreseförbud beslutas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden. Ett utreseförbud ska kunna utgöra både hinder mot att utfärda pass samt skäl för att återkalla pass. Det ska även vara straffbart att föra ut ett barn ur Sverige i strid med ett utreseförbud.¹

Därutöver införs ett nytt brott i brottsbalken, BrB – barnäktenskapsbrott, vilket gör att det blir straffbart att förmå eller tillåta ett barn att ingå ett äktenskap eller en äktenskapslikade förbindelse. Även en ny straffskärpningsgrund införs som innebär att om ett motiv för ett brott har varit att bevara eller återupprätta heder ska det ses som en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet av brottet.²

I detta meddelandeblad redogörs för de nya reglerna som träder i kraft den 1 juli 2020.

Länsstyrelsen Östergötland har som uppdrag att förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av

¹ Prop. 2019/20:131 Ökad skydd mot hedersrelaterad brottslighet s. 1.

² Prop. 2019/20:131 s. 1.

kvinnor och flickor. Om man behöver rådgivning i enskilda ärenden som rör dessa områden, bl.a. utifrån de nya reglerna, kan man konsultera Nationella kompetensteamets stödtelefon för yrkesverksamma: www.hedersfortryck.se/kompetensteamet/nationella-stodtelefonen/.

Utreseförbud

I Sverige är det inte möjligt för barn under 18 år att ingå äktenskap. Vidare gäller som huvudregel att utländska barnäktenskap inte erkänns i Sverige. Men om ett barn förs ut ur Sverige för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas utomlands har svenska myndigheter mycket begränsade möjligheter att agera i ett annat land när ett bortförande redan har skett. Mot bakgrund av detta har regeringen ansett att det finns behov av att införa ett *utreseförbud* för att motverka att barn förs utomlands eller lämnar Sverige för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.³ Nya regler om utreseförbud förs därför in i LVU från den 1 juli 2020. Regleringen gäller enbart personer under 18 år.⁴

I 31 a § LVU införs möjligheten att meddela ett utreseförbud, som är ett beslut som inte förutsätter något samtycke från vårdnadshavaren eller den unge (1 § fjärde stycket LVU). Utreseförbud ska kunna meddelas om det finns en påtaglig risk för att någon som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.

Formuleringen *förs utomlands* tar sikte på situationer då någon annan för ut barnet ur landet antingen genom att resa med barnet eller på annat sätt verkar för att en sådan resa ska komma till stånd, t.ex. genom att anordna eller planera resan.⁵

Ett utreseförbud kan också meddelas i de fall barnet själv medverkar till att föras utomlands i de angivna syftena. Med uttrycket *eller lämnar Sverige* tydliggörs att även sådana situationer då barnet själv tar initiativ till att lämna landet för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas, utan involvering från någon annan, omfattas av bestämmelsen. Utreseförbud kan alltså meddelas även om barnet inte motsätter sig själva resan och även om barnet medverkar till resan. Bakgrunden till detta är bland annat att det kan förekomma kontrollerande och patriarkala inslag i dessa sammanhang som kan påverka barnet och det kan vara svårt att avgöra om det är en självständig resa eller om barnet blivit påverkad av någon annan.⁶

Utreseförbudet omfattar både civilrättsligt giltiga äktenskap och äktenskapsliknande förbindelser. Begreppet äktenskapsliknande förbindelse har samma betydelse som i 4 kap. 4 c § andra stycket BrB och avser förbindelser som ingås enligt regler som gäller inom en grupp och som innebär att parterna betraktas som makar och anses ha rättigheter och skyldigheter i förhållande till varandra. Reglerna kan vara både skrivna och oskrivna och ska också innefatta frågan om upplösning av förbindelsen.

³ Prop. 2019/20:131 s. 41 och 62.

⁴ Prop. 2019/20:131 s. 67. Regeringen har begränsat regleringen till att gälla barn då barn bl.a. generellt är lättare att förleda än vuxna och kan därför riskera att föras utomlands under falska förespeglningar. Vuxna får i många fall anses vara skyddade på andra sätt, främst genom straffrättsliga bestämmelser och kan ha en annan möjlighet att värja sig mot att föras ut ur landet för att utsättas för tvångsäktenskap. Risken för könsstympning avtar vidare när flickor närmar sig vuxen ålder.

⁵ Prop. 2019/20:131 s. 72-73 och 109.

⁶ Prop. 2019/20:131 s. 72-73 och 109.

Prövningen av om det utgör en äktenskapsliknande förbindelse ska utgå från vad förbindelsen innebär enligt de regler som gäller inom gruppen. Något krav på att barnet ska tvingas ingå äktenskapet eller den äktenskapsliknande förbindelsen eller på annat sätt förmås till det, krävs inte. Även äktenskap som barnet samtycker till omfattas därmed. Risken för att barnet könsstympas utomlands avser brott enligt lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.⁷

Beslut om utreseförbud meddelas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden (31 b § LVU).

Socialnämnden har även möjlighet att besluta om ett *tillfälligt utreseförbud* om det är sannolikt att ett utreseförbud behövs och rättens beslut inte kan avvaktas med hänsyn till risken för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige (31 d § LVU).

Det finns dessutom möjlighet för nämnden att besluta om ett *tillfälligt undantag* från ett reseförbud för viss resa (31 i § LVU).

Risken ska vara påtaglig

För att utreseförbud ska kunna meddelas måste risken för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas vara *påtaglig*.

Med påtaglig risk avses detsamma som med påtaglig risk enligt 2 och 3 §§ LVU, men riskbedömningen tar sikte på andra förhållanden än i vårdfallen. Riskbedömningen vid utreseförbud riktar in sig på risken för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas. Det får inte vara fråga om en obetydlig, oklar eller avlägsen risk. Det måste finnas konkreta omständigheter som talar för en risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige i de angivna syftena. Subjektiva antaganden om en sådan risk eller ovidkommande omständigheter, t.ex. samhällsvärderingar eller inställning i trosfrågor, får inte läggas till grund för utreseförbud. Det förhållandet att barnet eller barnets familj eller släkt tillhör en viss grupp (etnisk, kulturell, religiös etc.) inom vilka skadliga sedvänjor förekommer är exempelvis inte tillräckligt. Vid bedömningen måste utgångspunkten vara den unges situation och en närliggande eller klart förutsebar utveckling av denna. Hypotetiska resonemang om framtida händelser kan inte ligga till grund för beslut om ett utreseförbud.⁸ *Läs mer om påtaglig risk i kapitel 4 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

Förutsättningarna för LVU-vård behöver inte vara uppfyllda för att utreseförbud ska kunna meddelas

Utreseförbud kan meddelas både när förutsättningarna för vård enligt LVU är uppfyllda, och även när så *inte* är fallet. Förutsättningar för LVU-vård behöver alltså inte vara uppfyllda för att ett utreseförbud ska kunna meddelas. Möjligheten att meddela utreseförbud är inte heller beroende av om möjligheten till frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, först har uttömts. Det krävs inte heller att det finns formella misstankar mot någon i ett straffrättsligt förfarande för att bestämmelsen om utreseförbud ska kunna tillämpas.⁹

⁷ Prop. 2019/20:131 s. 41, 47, 68 och 109-110.

⁸ Prop. 2019/20:131 s. 71 och 110.

⁹ Prop. 2019/20:131 s. 71-72 och 76.

Även om förutsättningarna för LVU inte är uppfyllda är socialnämnden skyldig att erbjuda stöd och hjälp till barnet (se 5 kap. 1 och 11 §§ SoL). Sådant stöd kan under vissa förutsättningar ges utan samtycke från barnets vårdnadshavare (se 3 kap. 6 a § SoL). Nämnden är även skyldig att erbjuda stöd och hjälp till barnets vårdnadshavare. Vill vårdnadshavarna inte ta emot sådant stöd behöver nämnden arbeta för att motivera vårdnadshavarna till att ta emot stöd. Det är en viktig förutsättning att nämnden uppfyller sitt ansvar i denna del för att barnets situation ska kunna förändras till det bättre och för att utreseförbudet ska kunna upphöra.¹⁰

Om förutsättningarna för LVU-vård enligt 2 § LVU dock är uppfyllda vid meddelande av ett utreseförbud kan det poängteras att avsikten inte är att ett utreseförbud ska kunna ersätta vårdbeslutet, utan utreseförbudet kan ses som ett komplement till vården.

Ett utreseförbud kan leda till att hotbilden mot ett barn som lever i en hederskontext förstärks. Om så är fallet kan det innebära att förutsättningarna för beredande av vård enligt LVU uppstår.¹¹

I sammanhanget kan även nämnas att bestämmelserna i LVU om att den unges inställning så långt som möjligt ska klarläggas och tillmätas betydelse i förhållande till den unges ålder och mognad (36 § LVU) också gäller i ärenden om utreseförbud. Den unge ska på samma sätt som i övriga mål och ärenden enligt lagen vidare ha rätt att föra sin egen talan om den unge har fyllt 15 år.¹²

Socialnämndens ansökan om utreseförbud

Beslut om utreseförbud meddelas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden (31 b § LVU), på motsvarande sätt som gäller för beredande av vård enligt 4 § LVU.

Innehållet i en ansökan

Det är viktigt att förvaltningsrätten inför prövningen av ett utreseförbud får en så fylld redovisning av barnets situation som möjligt.¹³ En ansökan om utreseförbud ska enligt 31 b § LVU innehålla en redogörelse för:

1. den unges förhållanden,
2. de omständigheter som utgör grund för att den unge behöver skyddas genom ett utreseförbud,
3. tidigare vidtagna åtgärder,
4. hur relevant information lämnats till den unge,
5. vilken slags relevant information som lämnats, och
6. den unges inställning.

Kraven motsvarar de krav som uppställs vid socialnämndens ansökan om vård enligt 4 § andra stycket LVU. *Läs mer om ansökningsförfarandet i kapitel 7 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

¹⁰ Prop. 2019/20:131 s. 71-72.

¹¹ Prop. 2019/20:131 s. 111.

¹² Prop. 2019/20:131 s. 111.

¹³ Prop. 2019/20:131 s. 77.

Behörighet för socialnämnden att fatta beslut i internationella situationer

Möjligheten att meddela ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud för ett barn är inte begränsad till barn som är svenska medborgare. I internationella situationer är svenska domstolar och myndigheter skyldiga att på eget initiativ pröva om de är behöriga att fatta beslut, dels enligt svenska interna behörighetsbestämmelser, dels enligt de regler som styr svenska domstolars och myndigheters internationella behörighet.¹⁴

Varje kommun ansvarar för socialtjänsten inom sitt område och har det yttersta ansvaret för att enskilda få det stöd och den hjälp som de behöver (2 kap. 1 § SoL). Regler om vilken kommun som är ansvarig finns i 2 a kap. SoL. Bestämmelserna i SoL om kommunens ansvar och behörighet gäller även vid åtgärder enligt LVU.¹⁵

Den internationella behörigheten (så kallad domsrätt) avser svenska domstolars och myndigheters behörighet i förhållande till andra staters domstolar och myndigheter. I fråga om barn finns domsrätsreglerna i rådets förordning nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 (Bryssel II-förordningen) och i lagen (2012:318) om 1996 års Haagkonvention. *Läs mer om dessa regler i kapitel 9 och 10 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

Omprövning av ett utreseförbud

Om ett utreseförbud har meddelats ska socialnämnden *inom sex månader från dagen för beslutet* pröva om utreseförbudet ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas *fortlöpande inom sex månader från senaste prövning* (31 c § första stycket LVU). Bestämmelsen har utformats med 13 § andra stycket LVU som förebild. Regeringen har ansett att den ordning som gäller vid en omprövning är viktig vid ett utreseförbud. Det är också av rättssäkerhetsskäl viktigt att ett beslut om utreseförbud kan omprövas med visst tidsintervall.¹⁶

Nämnden ska också, när det finns skäl till det, pröva om utreseförbudet ska upphöra. Därutöver gäller att nämnden behöver ompröva beslutet när vårdnadshavaren eller det barn som fyllt 15 år, begär det. Socialnämndens omprövning resulterar i ett formellt beslut som går att överklaga.¹⁷ *Läs mer om omprövning av beslut i avsnitt 14.2 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

Upphörande av ett utreseförbud

Om det inte längre finns skäl för ett utreseförbud ska socialnämnden besluta att utreseförbudet ska upphöras. Som nämnt ovan ska nämnden på eget initiativ pröva om utreseförbudet ska upphöra, när omständigheterna ger anledning till det. Nämnden har alltså ansvaret för att ett utreseförbud inte består under längre tid än vad som är nödvändigt.¹⁸

¹⁴ Prop. 2019/20:131 s. 69 och 93

¹⁵ Prop. 2019/20:131 s. 69 och 93

¹⁶ Prop. 2019/20:131 s. 78 och 112.

¹⁷ Prop. 2019/20:131 s. 78-79 och 112.

¹⁸ Prop. 2019/20:131 s. 112.

För att ett utreseförbud ska kunna meddelas krävs att det föreligger en *påtaglig risk* för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas. Om det inte längre finns en sådan påtaglig risk eller om övriga kriterier inte är uppfyllda ska socialnämnden besluta att utreseförbud ska upphöra.¹⁹

Ett utreseförbud upphör senast när den unge fyller 18 år (31 c § andra och tredje stycket LVU).

En kopia av ett beslut om upphörande av ett utreseförbud eller information om att ett sådant beslut i annat fall har upphört ska genast skickas till Polismyndigheten (23 c § 4 passförordningen [1979:664]).

Tillfälligt utreseförbud

Så som för omedelbart omhändertagande kan det ibland även i situationer när ett utreseförbud är aktuellt bli nödvändigt för socialnämnden att ingripa i brådskande situationer. Nämnden har därför getts möjlighet att besluta om *tillfälligt utreseförbud* om det är sannolikt att ett utreseförbud behövs, och rättens beslut om utreseförbud inte kan avvaktas med hänsyn till risken för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige (31 d § första stycket LVU).

Vidare har nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden förordnat möjlighet att fatta ett beslut om tillfälligt utreseförbud om nämndens beslut inte kan avvaktas. Beslutet ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde (31 § andra stycket LVU). *Läs mer om handläggning av omedelbara beslut i avsnitt 8.3 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

När socialnämnden har ansökt om utreseförbud, får även *rätten* besluta om ett tillfälligt utreseförbud (31 § tredje stycket LVU). Även detta motsvarar vad som gäller när socialnämnden har ansökt om exempelvis beredande av vård (6 § tredje stycket LVU).

En kopia av ett beslut om tillfälligt utreseförbud ska genast skickas till Polismyndigheten (23 c § 2 passförordningen).

Underställande av beslut om tillfälligt utreseförbud

På samma sätt som gäller för omedelbart omhändertagande ska förvaltningsrätten underställas om socialnämnden har fattat beslut om tillfälligt utreseförbud. Beslutet ska underställas förvaltningsrätten *inom en vecka från den dag då beslutet fattades*. Beslut och handlingar ska skickas till rätten. Underställandet ska ske utan dröjsmål. I regel bör beslutet och skälen kunna dokumenteras samma dag som beslutet fattas. Nämnden eller den som fattat beslutet bör redan samma dag eller påföljande dag ge in beslutet till förvaltningsrätten.²⁰

Om beslutet inte underställs i rätt tid upphör beslutet (31 e § första och tredje stycket LVU). *Läs mer om handläggning av underställande av beslut i avsnitt 8.4 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

¹⁹ Prop. 2019/20:131 s. 79.

²⁰ Prop. 2019/20:131 s. 113.

Förvaltningsrättens prövning

Förvaltningsrätten ska pröva beslutet så snart det kan ske. Om det inte finns synnerliga hinder ska prövningen ske inom en vecka från den dag då beslutet och handlingarna kom in till rätten (31 e § andra stycket LVU). Ett synnerligt hinder kan vara att rätten anser att det är nödvändigt att utredningen kompletteras. En prövning ska i sådant fall ske omedelbart efter att hindret har fallit bort.²¹

Underställande av beslut efter ansökan om utreseförbud

Om nämnden har beslutat om ett tillfälligt utreseförbud *efter det* att nämnden har ansökt om ett utreseförbud, ska beslutet underställas den rätt som prövar frågan om utreseförbudet (31 e § fjärde stycket LVU). I de fallen gäller även bestämmelserna om tidsfrister för underställande, om förvaltningsrättens prövning, och om beslutets upphörande om det inte underställts i rätt tid (31 e § första-tredje stycket LVU).

Ansökan om utreseförbud efter ett tillfälligt utreseförbud

Om förvaltningsrätten fastställer ett beslut om tillfälligt utreseförbud ska socialnämnden *inom fyra veckor från dagen för förvaltningsrättens beslut* ansöka om ett utreseförbud. Förvaltningsrätten får medge förlängning av denna tid om det är nödvändigt på grund av att ytterligare utredning behövs (31 f § LVU). Förvaltningsrätten bör dock vara restriktiv både i fråga om att medge förlängning och när det gäller förlängningstiden.²² *Läs mer om bland annat beräkning av tidsfrist i avsnitt 8.5.1 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

Förvaltningsrätten ska ta upp målet till avgörande inom två veckor från den dag då ansökan om utreseförbud kom in. Förvaltningsrätten får förlänga denna tid, om ytterligare utredning eller någon annan särskild omständighet gör det nödvändigt (34 § LVU).

Upphörande av tillfälligt utreseförbud

Ett tillfälligt utreseförbud upphör som ovan nämnts om tidsfristen för underställande inte följs (31 e § tredje stycket LVU). I 31 g § första stycket LVU anges därutöver de situationer för när ett tillfälligt utreseförbud upphör. Även dessa regler liknar de regler som gäller vid omedelbart omhändertagande. Enligt bestämmelsen upphör ett tillfälligt utreseförbud:

1. om en ansökan om utreseförbud inte har gjorts i tid (inom fyra veckor från förvaltningsrättens beslut om fastställande av tillfälligt utreseförbud) och inte heller förlängning av tiden har begärts, eller
2. när rätten avgör frågan om utreseförbud.

Vidare ska nämnden genast besluta att ett tillfälligt utreseförbud ska upphöra om det inte längre finns skäl för det. Här krävs att nämnden fattar ett särskilt beslut för att det tillfälliga utreseförbudet ska upphöra att gälla. Ett sådant beslut får också meddelas av den rätt som prövar en fråga om utreseförbud.²³

En kopia av ett beslut om upphörande av ett tillfälligt utreseförbud eller information om att ett sådant beslut i annat fall har upphört ska genast skickas till Polismyndigheten (23 c § 4 passförordningen).

²¹ Prop. 2019/20:131 s. 113.

²² Prop. 2019/20:131 s. 114.

²³ Prop. 2019/20:131 s. 114-115.

Om beslutet upphör på grund av att nämnden inte följt tidsfristerna eller begärt förlängning av tiden får inte ett nytt beslut om tillfälligt utreseförbud fattas på samma grunder som föranledde det tidigare beslutet. Den omständigheten att det tillfälliga utreseförbudet upphör utgör dock inte hinder för nämnden att *ansöka* om utreseförbud.²⁴ *Läs mer om handläggning vid upphörande av beslut i avsnitt 8.7 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

Även ett tillfälligt utreseförbud upphör dessutom senast när barnet fyller 18 år. Detta följer av 31 a och 31 c §§ LVU.²⁵

Beslut som har företräde framför utreseförbud och tillfälligt utreseförbud

I 21 a § LVU anges vilka beslut som enligt vissa andra lagar har företräde vid en kollision med beslut om vård enligt LVU. LVU-beslut hindrar alltså inte vissa beslut om avvísning, utvisning, utlämning eller överlämnande enligt bestämmelsen. Vård med stöd av LVU upphör när dessa beslut har *verkställts*. Detta gäller även för beslut om utreseförbud och tillfälligt utreseförbud. Ett beslut om utreseförbud eller tillfälligt utreseförbud upphör alltså att gälla om ett sådant beslut som anges i 21 a § första stycket LVU har verkställts (31 h § LVU). *Läs mer om 21 a § LVU i avsnitt 15.7.3 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

Möjlighet att meddela undantag från ett utreseförbud

Socialnämnden får för *viss resa* besluta om ett *tillfälligt undantag* från ett utreseförbud. Ett sådant beslut får fattas bara om det inte finns någon risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige, eller under resan förs eller beger sig till annat land i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas (31 i § LVU). Exempel på när beslut om undantag kan fattas är t.ex. för skolresor eller semesterresor med familjehemmet, om barnet är placerat i ett sådant. Bestämmelsen ska tillämpas restriktivt och nämnden behöver i varje enskilt fall noga överväga om det finns en sådan risk som anges i bestämmelsen. Nämndens beslut kan överklagas till förvaltningsrätten (41 § första stycket 9 LVU).²⁶

En kopia av ett beslut om tillfälligt undantag från ett utreseförbud ska genast skickas till Polismyndigheten (23 c § 3 passförordningen). I de fall där ett barn har meddelats ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud kan ett provisoriskt pass utfärdas (7 a § passlagen [1978:302]). Läs mer om detta nedan.

Muntlig förhandling och offentligt biträde

Av 35 § LVU framgår att förvaltningsrätten och kammarrätten i vissa mål enligt LVU ska hålla muntlig förhandling om det inte är uppenbart obehövt. Muntlig förhandling ska alltid hållas, om någon part begär det. Parterna ska upplysas om sin rätt att begära muntlig förhandling. I mål om utreseförbud gäller detsamma.²⁷

När det gäller offentligt biträde enligt 39 § LVU ska biträde kunna förordnas för såväl barnet som barnets vårdnadshavare i mål och ärenden om utreseförbud, upphörande av utreseförbud och tillfälligt utreseförbud, om det inte måste antas att behov av

²⁴ Prop. 2019/20:131 s. 114.

²⁵ Prop. 2019/20:131 s. 82.

²⁶ Prop. 2019/20:131 s. 84 och 115-116.

²⁷ Prop. 2019/20:131 s. 85 och 116-117.

biträde saknas.²⁸ *Läs mer om offentligt biträde i kapitel 17 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

Delegering

I 10 kap. 4 § SoL begränsas socialnämndens rätt att delegera vissa beslut till en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden (dvs. utskott). Bestämmelsen innebär dock inte att delegation *får* ske i dessa fall, utan för att det ska vara tillåtet att delegera beslut krävs det att det är möjligt enligt kommunallagens (2017:725) delegationsbestämmelser.²⁹

Reglerna om begränsning av delegationsrätten i 10 kap. 4 § SoL gäller även för ärenden om ansökan om utreseförbud, tillfälligt utreseförbud och tillfälligt undantag från ett utreseförbud. *Läs mer om delegering i kapitel 18 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

Överklagande och verkställighet

Överklagande

När förvaltningsrätten har beslutat om ett utreseförbud är socialnämnden skyldig att fortlöpande pröva om utreseförbudet ska bestå. Utöver detta gäller också att omprövning av ett beslut ska ske när vårdnadshavaren eller barnet, om barnet fyllt 15 år, begär det. Socialnämndens omprövning ska alltid resultera i ett formellt beslut. Nämndens beslut om ett sådant *fortsatt* utreseförbud går att överklaga (41 § första stycket 8 LVU). Även de fall då nämnden beslutar att utreseförbudet ska upphöra mot vårdnadshavarens eller barnets vilja omfattas av rätten att överklaga.³⁰

Vidare är nämndens beslut om *tillfälligt undantag* från ett utreseförbud ett beslut som går att överklaga (41 § första stycket 9 LVU).

Andra beslut som nämnden har fattat, t.ex. beslut om *tillfälligt utreseförbud*, går *inte* att överklaga (jfr 41 § andra stycket LVU). Ett tillfälligt utreseförbud ska dock som tidigare nämnts underställas förvaltningsrätten och en domstol prövar därför alltid om beslutet ska bestå.

När det gäller *domstolarnas* beslut går de flesta LVU-beslut som förvaltningsrätten har fattat att överklaga till kammarrätten. Kammarrättens beslut överklagas till Högsta förvaltningsdomstolen (se 33 § förvaltningsprocesslagen [1971:291]). Förvaltningsrättens beslut om förlängd tid för socialnämnden att ansöka om utreseförbud enligt 31 f § LVU får dock *inte* överklagas (41 § tredje stycket LVU).

Läs mer om överklagande i kapitel 16 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.

Verkställighet

Beslut om *tillfälligt* utreseförbud gäller omedelbart (40 § första stycket LVU). Andra beslut av socialnämnden, t.ex. beslut om utreseförbud eller beslut om tillfälligt undantag från utreseförbud, gäller omedelbart om inte socialnämnden bestämmer något annat (se 40 § andra stycket LVU).

Rätten får bestämma att andra beslut som rätten har meddelat, t.ex. beslut om utreseförbud eller tillfälligt undantag från utreseförbud, ska gälla omedelbart (se 40 §

²⁸ Prop. 2019/20:131 s. 85 och 117.

²⁹ Prop. 2019/20:131 s. 86 och 119.

³⁰ Prop. 2019/20:131 s. 86 och 118.

tredje stycket LVU). *Läs mer om verkställighet i kapitel 16 i Socialstyrelsens handbok, LVU – handbok för socialtjänsten.*

Att föra ut ett barn ur Sverige i strid med ett utreseförbud enligt LVU blir straffbart

För att ett utreseförbud ska ha en tillräckligt preventiv verkan har regeringen ansett att det är nödvändigt att det också är kriminaliserat att föra ut ett barn ur Sverige i strid med ett sådant förbud. I 45 § LVU anges därför att den som för ut ett barn ur Sverige i strid med ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud döms till fängelse i högst två år.

Straffbestämmelsen är tillämplig oavsett vem som överträder ett utreseförbud och är därmed inte begränsad till t.ex. barnets vårdnadshavare eller släktingar. I fall där ett barn har meddelats ett undantag från ett utreseförbud för en viss resa kan det även vara straffbart att föra ut barnet ur Sverige för en resa som inte omfattas av undantaget. Vidare är även försök till överträdelse av ett utreseförbud kriminaliserat enligt bestämmelsen.³¹

Passhinder, passåterkallelse och spärrmarkering

För att utreseförbud eller tillfälligt utreseförbud ska vara effektivt genomförs även vissa ändringar i passlagen. Från den 1 juli 2020 medför ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud hinder för utfärdande av pass och utgör också skäl för passåterkallelse. I de fall där ett barn har meddelats ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud kan ett provisoriskt pass utfärdas (se 7-7 b och 12 §§ passlagen).

När ett pass återkallas leder det också till att en spärrmarkering läggs in i det inhemska resehandlingssystemet (RES) samt i gränsöverskridande databaser (SIS/Interpol). Vid både in- och utresa från Schengenområdet görs en kontroll i SIS och kan även göras i samband med polisingripande i Sverige. Detta leder till att det därmed finns möjlighet att upptäcka och hindra att ett barn som har ett utreseförbud lämnar Sverige.³²

Passmyndigheten kan vidare omhänderta barnets pass om fråga om återkallelse av passet har uppkommit och det finns fara för att barnet ska resa ut ur landet innan ett beslut om passåterkallelse har fattats (18 § passlagen).

Möjlighet att meddela ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud är som tidigare nämnts inte begränsat till barn som är svenska medborgare. Även när det gäller resedokument som Migrationsverket utfärdar för barn som inte är svenska medborgare kan det i vissa fall finnas möjlighet att vägra sådana handlingar.³³

Informera Polismyndigheten om utreseförbud

För att Polismyndigheten, som är den myndighet som utfärdar pass, ska bli varse om att passhinder och skäl för passåterkallelse har uppstått ska socialnämnden eller domstolen genast skicka en kopia av ett beslut som har meddelats om

1. utreseförbud enligt 31 a § LVU,
2. tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § LVU,

³¹ Prop. 2019/20:131 s. 89.

³² Prop. 2019/20:131 s. 93.

³³ Prop. 2019/20:131 s. 93-94.

3. tillfälligt undantag från ett utreseförbud enligt 31 i § LVU, eller
4. att ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud har upphört enligt 31 c eller 31 g § LVU eller skicka information om att ett sådant beslut i annat fall har upphört (23 c § passförordningen).³⁴

Straffrättsliga åtgärder mot brott med hedersmotiv och mot barnäktenskap

I detta avsnitt redogörs kort för de straffrättsliga lagändringarna som också träder i kraft 1 juli 2020. Det kan vara bra för socialnämnden att känna till dessa bestämmelser när man arbetar med ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck.

En särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv

Regeringen har framfört att offer för hedersrelaterad brottslighet är en synnerligen utsatt grupp som drabbas särskilt svårt. Detta beror bland annat på att offer för hedersrelaterad brottslighet kan berövas möjligheten att bo kvar med och ha kontakt med sin familj eller berövas möjligheten att stanna kvar i sin skola och hålla kontakt med sina vänner. Regeringen anser därför att det bör finnas ett utrymme att bedöma att brott med hedersmotiv kan ha högre straffvärde än annan likartad brottslighet som inte är hedersrelaterad. Därför införs en särskild *straffskärpningsgrund* i 29 kap. 2 § 10 BrB som innebär att det vid bedömningen av straffvärdet av ett brott ska ses som en försvårande omständighet om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder.³⁵

En ny straffbestämmelse om barnäktenskapsbrott

I Sverige är som tidigare nämnts barnäktenskap mellan två personer under 18 år *inte* tillåtet. Vidare erkänns som huvudregel inte utländska barnäktenskap i Sverige. Barnäktenskap är i hög uträkning tvångsäktenskap och bestämmelserna om äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa i 4 kap. 4 c och 4 d §§ BrB har därmed ofta varit tillämpliga på barnäktenskap. Regeringen har dock ansett att det ändå finns flera omständigheter som talar för att införa ett särskilt barnäktenskapsbrott.³⁶ En ny straffbestämmelse om *barnäktenskapsbrott* införs därför i 4 kap. 4 c § tredje stycket BrB.

Bestämmelsen omfattar den som begår en sådan gärning som avses i bestämmelsen om äktenskapstvång *mot en person som inte har fyllt 18 år*. Brottet avser alltså de fall där en gärningsperson genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet förmår ett barn att ingå ett äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse. Därutöver omfattas också fall där barnet *förmås eller tillåts* att ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse. Detta gäller även om den som begår en sådan gärning inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte fyllt 18 år.

Bestämmelsen om barnäktenskapsbrott är alltså utformad så att det saknar betydelse om barnet uttrycker en vilja att ingå äktenskapet eller inte för att det ska vara

³⁴ Se även SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet s. 198-199.

³⁵ Prop. 2019/20:131 s. 8 och 32.

³⁶ Prop. 2019/20:131 s. 40-42.

straffbart. Redan mycket subtila påtryckningar kan vara tillräckligt för att anse att kriteriet ”förmå” är uppfyllt. Även den som gifter sig med ett barn kan ha förmått barnet till äktenskapet, t.ex. om personen i samråd med föräldrarna till barnet kan ha förmått barnet att gifta sig. Den som gifter sig med barnet kan då tillsammans med föräldrarna dömas för barnäktenskapsbrott i egenskap av medgärningsman.³⁷

Bestämmelsen straffbelägger också den som *tillåter* ett barn att ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse. När det gäller barnets vårdnadshavare eller den som trätt i vårdnadshavares ställe eller annan person som har den faktiska vårdnaden om och bestämmande inflytande över barnet, kan detta förutom aktiva handlingar även omfatta underlåtenhet att avvärja att ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse kommer till stånd. Exempelvis kan det innefatta att vårdnadshavaren uttryckligen ger sin tillåtelse till äktenskapet eller att vårdnadshavaren trots kännedom om ett planerat äktenskap inte ingriper för att förhindra äktenskapet utan förhåller sig passiv.³⁸

Både juridiskt giltiga äktenskap och äktenskapsliknande förbindelser omfattas av bestämmelsen. Med juridiskt giltiga äktenskap avses äktenskap som är giltiga i en den stat där de ingås eller, i den stat enligt vars lag det ingås eller i en stat i viken någon av parterna har sin hemvist eller är medborgare i.³⁹

Med äktenskapsliknande förbindelser avses enligt 4 kap. 4 c § andra stycket BrB förbindelser som ingås enligt regler som gäller inom en grupp och som innebär att parterna betraktas som makar och anses ha rättigheter och skyldigheter i förhållande till varandra. Reglerna kan vara både skriva och oskrivna och ska också innefatta frågan om upplösning av förbindelsen. Prövningen ska utgå från vad förbindelsen innebär enligt de regler som gäller inom gruppen.⁴⁰

Straffet för barnäktenskapsbrott är fängelse i högst fyra år. Brottet är subsidiärt till bestämmelsen om människohandel i 4 kap. 1 a § BrB, vilket betyder att det i första hand ska dömas för människohandel om kriterierna för det brottet är uppfyllda, även om kriterierna för äktenskapstvång eller barnäktenskap samtidigt också är uppfyllda. Även försök, förberedelse och stämpling till barnäktenskapsbrott kriminaliseras.⁴¹

Vilseledande till barnäktenskapsresa

Bestämmelsen om vilseledande till tvångsäktenskapsresa i 4 kap. 4 d § BrB utvidgas till att även omfatta de situationer som avses i bestämmelsen om barnäktenskapsbrott. Brottet benämns som *vilseledande till äktenskapsresa*.

Brottet omfattar sedan tidigare den som genom vilseledande förmår en person att resa till en annan stat än den där han eller hon bor, i syfte att personen genom olaga tvång eller utnyttjande av hans eller hennes utsatta belägenhet ska förmås att ingå ett sådant äktenskap eller en sådan äktenskapsliknande förbindelse som avses i bestämmelsen om äktenskapstvång. Bestämmelsen utvidgas till att omfatta även att genom vilseledande förmå ett barn att resa till en annan stat än den där barnet bor, i syfte att barnet där ska utsättas för en sådan gärning som avses i den bestämmelsen om barnäktenskapsbrott. Straffet för vilseledande till äktenskapsresa är fängelse i högst två år.

³⁷ Prop. 2019/20:131 s. 41, 47 och 101.

³⁸ Prop. 2019/20:131 s. 44-47 och 101.

³⁹ Prop. 2019/20:131 s. 47 och 101.

⁴⁰ Prop. 2019/20:131 s. 41 och 47.

⁴¹ Prop. 2019/20:131 s. 53 och 100.

Även detta brott är subsidiärt till bestämmelsen om människohandel i 4 kap 1 a § BrB.⁴²

Polisanmälan vid misstanke om brott mot barn

I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga rekommenderas socialnämnden att skyndsamt göra en polisanmälan om det finns *en misstanke om brott mot ett barn* enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstypning av kvinnor, såvida det inte strider mot barnets bästa. Om det är oklart huruvida en polisanmälan ska göras, bör polis eller åklagare konsulteras.

De brott som redogörs för ovan, barnäktenskapsbrott och vilseledande till äktenskapsresa är brott som regleras i 4 kap. BrB och är därmed sådana brott som omfattas av rekommendationen om polisanmälan. *Läs mer om polisanmälan vid misstanke om brott mot barn samt sekretess i Socialstyrelsens handbok – Utredda barn och unga.*

Versionshistorik

Version	Ändring avser	Datum
2.0	Information om att beslut kring utreseförbud ska meddelas Polismyndigheten har lagts till.	2020-07-02
1.0	Nytt dokument	2020-06-18

⁴² Prop. 2019/20:131 s. 53 och 102.

Denna information (art.nr. 2020-6-6816) kan laddas ner från Socialstyrelsens webbplats:
www.socialstyrelsen.se/publikationer.

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, 2020